

УДК 070:316.77 (477)

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ МОДЕЛЕЙ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ТЕАТРАЛЬНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ УКРАЇНИ

Валентина Галацька

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут журналістики
вул. Мельникова, 36/1 Київ, 04119, Україна
e-mail: farion66@ukr.net*

У статті аналізуємо теорію комунікативної дії Ю. Габермаса, моделі масової комунікації Дж. Карея, Лассвелла, Молеса, Шрамма, Молеса і здійснюємо спробу їх екстраполяції в театральній публіцистиці України.

Ключові слова: моделі масової комунікації, вербально-текстуальний простір, театральна публіцистика, комунікативне моделювання, екстраполяція.

Постановка проблеми. Сучасний український театр являє собою розвинену форму національної художньої культури, заснованої на класичних традиціях «театру корифеїв», новаторських пошуках видатних діячів сценічного мистецтва ХХ століття К.Станіславського, Леся Курбаса, П.Брука, Є.Гротовського, П.Паві та ін. Його соціальнокомунікативна природа сьогодні втілена у сценічну дію та обставини умовного життя дійових осіб концептів, які окреслюють риси духовного життя сучасного глобалізованого суспільства як суспільства транзитної культури. Вона, на думку Т.Гундорової, «фіксує розрив я і світу... включно з людиною, і розуміння, й інтерпретації» [4, с.13].

Комунікативна природа театрального мистецтва, його перспективність з огляду безпосереднього впливу на реципієнта (глядача) артикулюється в багатьох наукових працях культурологічного, мистецтвознавчого, філософського спрямування (Лесинг, Камю, Лесь Курбас, В.Заболотна, О.Клековкін, Н.Корнієнко, О.Левченко та ін). Соціальнокомунікативний погляд на мистецтво Мельпомени переконливо визначений у наукових студіях відомих зарубіжних дослідників театру К.Бальме, А.Котте, Р.Ліча та ін. Наукові пошуки в царині українського журналістикознавства з цієї проблематики здійснювали В.Буряк, В.Владимиров, М.Житарюк, О.Косюк, І.Хоменко, характеризуючи специфіку функціонування художньої комунікації в суспільстві. Однак театральна комунікація, будучи цікавим міждисциплінарним явищем та проблемним полем, моделюючи соціокультурний простір суспільства в сценічних концептах, все ще недостатньо досліджена.

Актуальність дослідження. Театральне мистецтво України періоду Незалежності в специфічних формах відтворює складні події соціального та духовного життя, мобільно реагуючи на виклики глобалізованої епохи. Комунікативна функція

мистецтва Мельпомени сьогодні є основоположною, оскільки основні дійові особи театрального дійства створюють відомий комунікаційний ланцюг: комунікант – комунікатор (актор, режисер – театральний журналіст) і мають аналітично-образну проекцію в жанрах сучасної театральної публіцистики, які активно представлені на сторінках всеукраїнських друкованих видань «Український театр», «Кіно-театр», «Дзеркало тижня». Це дозволяє усвідомити мистецький феномен сценічності, визначити специфіку декодування творчої специфіки театру в концептах: відправник і сприймач художньої інформації. Варто зазначити, що білоруський професор Т. Орлова в докторській дисертації, численних наукових статтях, методичних виданнях диференціювала поняття «театральне мистецтво» – «театральна критика» – «театральна журналістика», визначивши останню як «матеріали ЗМІ, які належать до сфери театру», а також як «специфічну форму літературно-художньої критики» [8, с.12].

Відомий теоретик масової комунікації Д. Мак-Квейл, з огляду на різницю орієнтації відправника та сприймача інформації, запропонував чотири класичні моделі, в координатах яких відбуваються всі медійні процеси в суспільстві: передавання, експресивну або ритуальну, публічну модель видовищності, рецепційну модель кодування. Ці моделі, на думку вченого, засвідчують «постмодерністське сьогодні» та можливість переходу до інформаційного суспільства [7, с.65].

Театральна публіцистика – це складова частина соціальнокомунікативного простору України, специфічне повідомлення про дефініції сфери сценічного мистецтва, знакова система «запропонованих обставин» ролі [9, с.13] у вербальному тексті.

Театр як перформансне мистецтво виконує ціннісноорієнтаційну функцію, формує духовну парадигму національного, культурного та медіапростору. Він трактується як «мистецька медія», «останній острів автентичної комунікації». На думку відомого німецького теоретика К. Бальме [1, с.27], театр набуває ознак інформативності. Відомий театрознавець Н. Корнієнко вважає, що в сучасному бутті театр повинен гармонізувати людську особистість на різних рівнях синергетичної взаємодії [5, с.17].

Сценічне мистецтво – оригінальний, цілісний і малодосліджений вид художньої комунікації, а театральна публіцистика – своєрідний «канал зв'язку» між комунікатором (театральний публіцист) і комунікантом (читач, глядач). Отже, сценічне мистецтво треба аналізувати в ракурсі моделей масової комунікації, які органічно екстраполюються в проблемному полі сучасної театральної публіцистики України й вербально презентують картину сучасного сценічного буття.

Мета нашого дослідження – спроба інтерпретації сучасної театральної публіцистики України крізь призму моделей масової комунікації, що підкреслить її інформаційну сутність. У процесі роботи над означеною темою ми ставимо такі **завдання**:

- 1) узагальнити й систематизувати дослідження семіотики театру;
- 2) визначити основні моделі масової комунікації, дотичні до театральної комунікації, зокрема, театральної публіцистики як форми презентації;
- 3) виділити явище міжкультурного діалогу в аспекті концепції дійсності провідних театральних публіцистів України.

Результати дослідження. Новітня наукова дефініція «комунікативна філософія» (Ю. Габермас) виділяє «естетичну» або «терапевтичну критику», яку доцільно ідентифікувати з театральною критикою. Вона ставить за мету оцінку естетичних

феноменів і подання суб'єктивних переживань. На думку дослідника, комунікативна дія імплікує певні вимоги для здійснення міжособистісного спілкування [12, с.44]. Такий тип спілкування публіциста з читачем і пропонує сучасна театральна публіцистика. Вона асоціюється з моделлю масової комунікації персвазійного акту, або Лассвелла, який складається з хрестоматійних п'яти чинників. Ці форманти модифіковано реалізуються в такому жанрі театральної публіцистики України, як розширена інформація, зокрема в рубриці «Мистецька хроніка» спеціалізованого часопису «Кіно-театр». Для нього притаманні об'єктивізованість манери викладу, підкреслена лаконічність, насичена перевіреною фактажністю: «2-5 листопада 2015 року у Волинському театрі ляльок (Луцьк) тривав ХІХ Всеукраїнський конкурс професійних читців імені Лесі Українки» [10, с.48]. Для такого роду друкованих матеріалів характерна відсутність емоційно-оцінного коментаря театральної події, засобів мовної експресії. Водночас має місце інверсивність думки, яка засвідчує розміреність емоційного темпоритму фрази. Таким чином, у вербальній манері, засобами друкованого слова, реалізується головний концепт театральної системи К. Станіславського – «наскрізна дія».

Експресивна або ритуальна модель соціальної комунікації (Джеймса Карея) допомагає втілювати органічність як основоположну категорію акторського мистецтва. У сучасній театральній публіцистиці України вона представлена матеріалами різних жанрових модифікацій: рецензій, оглядів, інтерв'ю, які розглядають сценічну комунікацію як «вид суспільно-культурної діяльності, спрямованої на духовне, професійне ... єднання людей» [9, с.59]. Індивідуально-авторський стиль відомого публіциста, заслуженого журналіста України Олега Вергеліса, позиціонований на сторінках аналітичного щотижневика «Дзеркало тижня», найповніше уособлює цю модель як зразок театральної комунікації. Вона уявляється як ритуальне дійство з підкресленим оцінно-прогностичним началом. Олег Вергеліс як автор завжди вдається до самоіронії, розлогих ремінісценцій на теми театального життя, які засвідчують концептуальність його аналітичного бачення мистецького світу, інтертекстуальність авторського мислення: «Сім молодих українських режисерів, як виявилось, по-різному дивляться на післяреформене майбутнє театру і його сьогодення. Це наче погляд Гамлета на Привид батька. Поговорили – і туман розсіявся» [3, с.14]. Авторська позиція відомого публіциста уособлює наріжний принцип відомої системи К.Станіславського – «запропоновані обставини», в яких постійно перебуває актор і які аналітично декодує вербально журналіст, тобто «перекладає» сценічну дію на словесну партію.

Театральне мистецтво як виключна комунікативна дія та подія уособлює принцип комунікативної раціональності Ю.Габермаса, який охоплює морально-практичну та естетико-експресивну сфери. Саме в ній існує сьогодні сценічне мистецтво, але, під впливом глобалізаційних процесів, воно зазнає історичних негативних змін. Необхідно звернути увагу на те, що, презентуючи вербально поняття комунікативної дії та події через автора, театральна публіцистика декодує понятійний апарат театального мистецтва в словесну парадигму, знаходячи адекватні мовно-експресивні засоби. Таким чином відбувається реалізація комунікативної моделі мозаїчної культури, або моделі Молеса. Вона активно представлена на сторінках оновленого, оригінального в поліграфічному виконанні спеціалізованого часопису «Український театр», що є творчою заслугою новообраного редактора Анастасії Гайшенець.

Останнє число видання (№4 за 2017 р.) присвячене культовій події в театральному житті України – ГогольFest. Форма подачі театрознавчо-журналістських суджень позиціонована аналітичними жанрами огляду, рецензії, кореспонденції-роздуму з майстерним монтажем сценічного простору у вигляді чорно-білих та кольорових світлин. Проблемність осмислення життєвих ситуацій у проекції театральної події виявляється в кореспонденції-роздумі Н.Шевченко «З чого все починалося...»: «Це було безпрецедентним випадком – створити на від початку російськомовній мистецькій території елітну україномовну атмосферу європейського фурфіксу» [13, с.3]. До театральної сфери автор доречно залучає концепти постмодерної культури кінця ХХ ст., що дозволяє «віднайти надійний кодовий ключ до прочитання його...інтерпретацій» [6, с.101], а також декодувати концепт «наскрізна дія» системи К. Станіславського.

Сценічна комунікація, представлена в театральній публіцистиці, формує культурний образ сучасної глобалізованої епохи, в якій театр покликаний гармонізувати людську особистість, проникати в таїни підсвідомості. Саме цього потребує сьогодені адресат театральної інформації. Він сприймає мистецтво театру як чесне, мобільне, ідеологічно незаангажоване, яке закликає до самоспостереження, споглядання себе у соціумі. На реалізацію цієї місії спрямована модель «розширеного досвіду» А. Молеса, в контексті якої місія театрального публіциста є досить відповідальною, оскільки комунікат під впливом комуніканта може розширювати свій «код знання» [9, с.58], свої можливості спілкування. Це засвідчує, наприклад, театрознавчо-публіцистична діяльність оглядача часопису «Кіно-театр» Ольги Велимчаниці. Цікаве авторське бачення проблем розвитку сучасної драматургії вона показала в статті «Бої в лікарняних палатах», присвяченій постановці п'єси найвідомішого драматурга в сучасному театральному просторі України Павла Ар'є «Слава героям». Демонструючи широкий культурологічний кругозір, авторка робить майстерний аналіз стилю драматурга, звертаючись до прийому антитетичності думки: «Тексти Ар'є виявляються майстерним сплетінням травм трохи більш віддаленого минулого з широким спектром сьогоденішніх проблем» [2, с.17]. Власна манера викладу думки, аналітичні узагальнення спонукають читача до пошуку істини, духовного вдосконалення, формують пізнавальний інтерес до театру.

Висновки. Сучасне театральне мистецтво України та його образно-аналітична проекція, виявлена в жанрах театральної публіцистики, істотно впливають на формування соціокультурного простору України. Комунікативне моделювання сценічного життя держави відбувається в концептах запропонованих обставин, наскрізної дії, втілених у театральній системі К.Станіславського. Цей творчий процес відбувається завдяки екстраполяції моделей масової комунікації, які найбільш органічно втілюють специфіку мистецтва Мельпомени, його умовний характер. Найбільш продуктивними в цьому ракурсі є моделі персвазивного акту Г. Лассвелла, експресивна (ритуальна) Джеймса Карея, мозаїчної культури А. Молеса, «розширеного досвіду» А. Молеса, спільного досвіду В. Шрамма.

Цілком доречно в аналізі театральної комунікації і поняття основоположника комунікативної філософії Ю. Габермаса («комунікативна дія», «подія»), які успішно декодуються в словесній парадигмі національної театральної публіцистики, підкреслюючи фікційний характер сценічного мистецтва, формуючи медійну інтеракцію з театральним глядачем. Найприродніше на сторінках нечисленних спеціалізованих

видань України це демонструють аналітичні жанри журналістики: рецензії, огляди, кореспонденції. Цей ракурс вивчення художньої комунікації, важливим сегментом якої є театральна, уявляється цікавим і науково спроможним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бальме К. Вступ до театрознавства / Бальме Крістофер. – Л.: ВНТЛ-Класика, 2008. – 270 с.
2. Велимчаниця О. Бої в лікарняних палатах / Ольга Велимчаниця // Кіно-театр. – 2016. – №4. – С. 17-18.
3. Вергеліс О. Стукають? Відчиніть. Сім режисерів у пошуках Привида / Олег Вергеліс. – Дзеркало тижня. – 2016. – 13 лютого. – С. 14.
4. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми / Тамара Гундорова. – К.: Грані-Т, 2013. – 546 с.
5. Корнієнко Н.М. Запрошення до хаосу. Театр (художня культура) і синергетика. Спроба не лінійності / Неллі Миколаївна Корнієнко. – К.: Нац. центр театр. мист. ім. Леся Курбаса, 2010. – 280 с.
6. Лотман Ю.М. Семиосфера. Монографія / Юрий Михайлович Лотман. – СПб.: Искусство, 2000. – 700 с.
7. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / пер. з англ. О. Возна, Г. Сташків / Деніс Мак-Квейл. – Львів: Літопис, 2010. – 538 с.
8. Орлова Т.Д. Театральна журналістика. Теорія і практика: в двох частинах / Татьяна Дмитриевна Орлова. – Минск: БГУ, 2002. – 135 с.
9. Про мистецтво театру / упорядкув. В. Довбищенко, Ю. Бобошко, за заг. ред. І. Чабаненка. – К.: Мистецтво, 1954. – 314 с.
10. Теорія масової комунікації. Курс лекцій. [Різун В.В., Холод О.М.], пер. з укр. Варивода О.В. – К.: КиМУ, 2010. – 195 с.
11. У Луцьку читали твори Лесі Українки // Кіно – Театр. – 2016. – № 1. – С. 48.
12. Шабанова Ю.О., Тарасова Н.Ю., Яременко І.А. Сучасні комунікативні вчення / Юлія Олександрівна Шабанова, Наталія Юріївна Тарасова, Ірина Анатоліївна Яременко. – Д.: НГУ, 2012. – 197 с.
13. Шевченко Н. З чого все починалося... / Наталія Шевченко // Укр. театр. – 2017. – №4. – С. 2-3.

**EXTRAPOLATION OF MODELS OF MASS COMMUNICATION
IN THE MODERN THEATRICAL CRITICISM
IN MODERN UKRAINIAN THEATRICAL PUBLICISISM**

Valentyna Galats'ka

Institute of journalism

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Melnikova St, 36/1, Kyiv, 04119, Ukraine

e-mail: farion66@ukr.net

The paper deals with the theory of communicative action by J. Habermas and models of mass communication by J. Kourrey, H. Lasswell, Moles, Schram-Moles. The author makes an attempt to extrapolize them in modern Ukrainian theatrical publicism. The author shows theatrical communication as multidisciplinary phenomenon and problematic field. Theatrical communication models social and cultural space in society. Theatrical publicism is described as a complex part of social and communicative space in Ukraine.

It is stated that the semiosphere of theatrical art is arranged in the most adequate way by means of verbal expression of publicistic thought. This forms the base for multidisciplinary study of the theory of artistic communication and brings it into powerful sphere of social communication.

Ukrainian modern theatrical journalism of pivotal era approves the values of human life, national priorities and new scenic techniques. It has a response in today's social and cultural space of Ukraine and forms public opinion. Journalists appeal to dramatic means of concept expression of reality presenting axiological parameters of vision and professional assessment of the stage of life in informational and analytical journalistic genres. The most significant of them are metaphorical formation, semantic contrast antithesis and amplification. The quality of this type of social communication depends on perspectives of vision of theatrical problems in the globalized cultural continuum of our country.

It is noted that publicistic reflection of reality by means of printed word can model the communicative space in the specific concepts (the arranged circumstances, etc).

Key words: models of mass communication, verbal and text space, theatrical publicism, communicative modeling, extrapolation.